

Rolf Frøyland ved tegnebordet på
Figgjo Fajanse.
Foto: Jærmuseet, Fotosamling Figgjo AS

«Rolf Frøyland danser polka på 11 mm»

Dekorator og designer i Figgjo gjennom mer enn fire tiår

BERIT BASS OG MÅLFRID GRIMSTVEDT

I årboka for 2011 presenterte vi Turi-design fra Figgjo. Det markerte starten på et viktig samarbeid med den keramiske bedriften Figgjo AS. I januar dette året signerte vi en avtale som innebærer at Jærmuseet overtok hele den historiske samlingen i bedriften: 10 000 kopper og tallerker, fotoarkiv, bedriftsarkiv mm. En viktig del av avtalen er at vi skal fylle på samlingen med nye produkt i årene framover.

I tillegg dokumenterer vi liv og arbeid gjennom de vel 70 årene bedriften har vært i drift til nå. Derfor presenterer vi i denne artikkelen selve nestoren blant dekordesignerene i bedriften. Rolf Frøyland begynte som dekorator og var leder av designavdelinga da han ble pensjonist i 1994 etter snaut 50 år i bedrifta.

En kald desembermorgen i 1945 satte 19-åringen Rolf Frøyland sykkelen fra seg ved Høyland kirke. Han var på veg til sin første arbeidsdag hos ny arbeidsgiver, Figgjo Kraftselskap A/S. Nå ventet han på arbeidsruta: en liten lastebil med ei hytte. Her var det plass til åtte – ti personer, alle arbeidsfolk på bedriften. Klokka 7 var de framme på Figgjo. Han hadde fått jobb som dekoratør og ble vist inn i arbeidsrommet. Det var langs tunnelovnen i den nye fabrikkbygningen. De var fire nye denne dagen, som alle ble tildelt stol, bord og kavalett. De skulle øve seg i å male, lage striper på keramikk. Det var dårlig med lys i lokalet. Denne dagen hjalp det lite at bedrifta hadde eget kraftverk. For det lå is på dammen, så turbinen fikk ikke vann og stod i ro. Driftsbestyrer Sigurd Figved kom inn. En av arbeiderne, Olav Espeland, spurte «Figved, kva tid kjem straumen?» «Gud veit det best» var svaret Figved ga arbeiderne. Han kom med to stearinlys som han satte på bordet. Det hjalp ikke stort. De måtte vente på dagslyset. Dette minnet om den første arbeidsdagen har brent seg fast hos Rolf.

Da Figgjo AS rundet 50 år i 1991, kunne Rolf Frøyland skilte med at han hadde vært ansatt i 45 av disse årene. Det ble ennå tre år til før han pensjonerte seg i 1994. Tegne kunne han da han begynte, og han slukte ny kunnskap som en svamp. I bedriften så de evnene hans, og ga ham stadig nye oppgaver. I løpet av 1950-tallet ble han formann i dekoravdelingen, seinere ble han designer på heltid i bedriften. Fra 1981 var han sjef for designavdelingen. Han er trolig den som har tegnet flest mønster til serviser i bedriften. Ingen andre har

pr. i dag hatt lengre karriere som designer. Hvilken bakgrunn og forutsetning hadde han for denne karrieren?

I løpet av 2012 har vi på Jærmuseet hatt flere samtaler med Rolf Frøyland, samtaler vi har tatt opp på video. Han har med glede fortalt om sine mange år i den keramiske bedriften på Figgjo og om sin tegneglede. I tillegg har Rolf fortalt om sine år på Ganns Potteri og Teglverk i et tidligere intervju med Sandnesmuseet. I artikkelen presenterer vi noe av det han forteller, sammen med eksempler på hans arbeider. Vi har lagt mest vekt på de første tiårene. Det er de som ligger klarest i minnet.

HØYLANDSGUTT MED TALENT FOR TEGNING

Rolf er født i 1926 og vokste opp i Skaret på Austrått. Her bor han fortsatt. Far hans, Ragnvald, fikk tomt på gården til sine foreldre. Rolf var eldst i en søskenflokk på fem. Da Rolf vokste opp, arbeidet faren på Jonas Øglænds sykkelfabrikk. Der var han dekoratør – malte striper på gaflene. Den gang var det en time matpause midt på dagen. Alle gikk hjem for å spise. Det var langt til Skaret, så det hendte at Rolf syklet til faren, med maten i ei handletaske. Faren kom i mot, og de møttest øverst i Austråttbakken. Der satt de mens faren spiste. Der var det godt utsyn over Sandnes. Faren fortalte om det de så og om ting som hendte i byen. Rolf var fasinert. Mora, Frida, var fra Hana, der far hennes, Morten Kvalø, hadde frakteskute og seilte i fjordene med potterivarer for Simonsen i Hana & Holmens Potterier.

I Rolfs oppvekst var Sandnes langt vekke. Det var sjelden han fikk lov å gå til byen. Han bodde i land-

kommunen Høyland, og det var synlige forskjeller mellom land og by, noe Rolf fikk erfare i oppveksten da han forsøkte å lære å spille et instrument. Musikk var viktig hjemme. Faren spilte kornett i musikkorpset Sverre Sigurdson. Rolf ville også spille i korps. Så faren spurte dirigenten i distriktets eneste guttekorps – på Sandnes folkeskole - om sønnen kunne få begynne. Her var svaret negativt. Korpset var forbeholdt gutter fra Sandnes. Heldigvis var ikke Frelsesarmeen i Sandnes like firkantet. Rolf var velkommen, og her lærte han å spille. Men han tok et forbehold: Han ville ikke være med når Frelsesarmeen spilte i gata. Han var for sjenert. Men på plattingen inne i forsamlingshuset var han med.

Siden fikk han være med på B-laget til Sverre Sigurdson. De var noen kamerater som møttes hjemme hos hverandre og øvde hver søndag. Når de voksne øvde, så satt ungguttene og hørte på. Finn Audun Oftedal var dirigent.

Ein gong sa han: «Nå kan dokker flytta dokker bort og spela» - det glømme eg aldri. Då blei eg sittande med dei eg sat med resten av livet... I 1945 stilte me heilt korps og spelte gjennom gatene. Me spelte når alle fangane kom hjem på stasjonen. For me hadde øvd på lur under krigen.

Rolf var med i Sverre Sigurdson Musikkorps i mange år, og fortsatte etterpå i veterankorpset Skeiane Janitsjar. Men da han ble 80 år pensjonerte han seg fra musikkorps.

Det var ikke bare musikk som var viktig hjemme i oppveksten. Far til Rolf var glad i å male bilder, og da Rolf viste interesse og talent for tegning, manglet

det ikke på oppmuntring hjemmefra. Faren ble etter hver Rolfs «agent». Han reklamerte og solgte bildene for ham til arbeidskamerater og naboer. «*Tegning var det kjekkest eg visste*», sier Rolf og på Austrått skole fikk han også støtte for dette hos lærer Astad. Han laget til en utstilling av Rolfs bilder den dagen Rolf sluttet på folkeskolen. Lærer Astad sørget også for at han begynte på middelskolen. Men det passet ikke Rolf. Han likte å skrive, men matematikk og teorifag var ikke noe for han. Han ville lære tegning og maling. Så han sluttet etter noen måneder og begynte i stedet på Sørlands tegneskole i Stavanger. Det var kveldsskole, tre ganger i uken. Her gikk han i to år fra 1940. Han minnes spesielt den legendariske tegneren Henry Imsland som en god lærer. Han var døvstum, men forklarte og rettleidet ved hjelp av tegning.

Det var tegnetalentet som skaffet Rolf den første jobben. Han hadde noen av bildene sine utstilt i butikken til Aase. Disponent Iversen i Ganns Potteri & Teglverk så dem og ville ha unggutten i arbeid. Så 15-årige Rolf fikk sin første jobb i potteriet på Ganns. Her kom han inn i den næringen som var selve starten på bysamfunnet Sandnes: leirvareindustrien. Sandnes fikk sitt første potteri i 1790-årene, bygd på den lokale blåleira i bakkene på begge sider av Gannsfjorden. Flere av bedriftene i Sandnes kombinerte teglverk og potteri, som i Ganns. Bedriftene ble bygd ved leirbanen, dvs. en spadde leira og trillet den i hus og laget teglprodukter som murstein, takstein, drenerør og potterivarer som krukker og fat. Pottemakeri er et håndverk, men i Sandnes ble dette håndverket utviklet til industri, or-

ganisert med klar arbeidsdeling. Noen potterier hadde eiere som ikke deltok i produksjonen, andre eiere var fagfolk. Flere potterier hadde arbeidere med ulike oppgaver som dreiere, avtakere, møller, brennere osv. Sandnespotteriene hadde som mål å masseprodusere store serier av standardvarer. Det var ikke lenger pottemakeren som utførte alle arbeidsoppgavene fra råleira til det ferdig dreide, dekorerte og glasserte produktet. Arbeidsoppgavene var fordelt på ulike avdelinger som gjorde en prosess hver. Så da Rolf begynte i potteriet i Ganns i 1941 fikk han arbeid i dekoravdelingen. Han ble først satt til å dekorere små brune skåler, dvs. potterivarer som ble dekorert med enkle blomster inne i skåla. Han lærte også «å stripe», tegne striper langs kanten på varene. Etter ei stund ble han flyttet til avdelingen der det satt 4-5 mann og dekorerte serviser i brun keramikk. Han lærte også å tegne strøk, slik at det ble dybde i bladene. De laget kopper, vaser og tekanner. Dette var under 2. verdenskrig da det var mangel på alt. Så leirvareindustrien som hadde eget råstoff hadde gode tider og fikk solgt alt de produserte. Rolf minnes årene i Ganns med glede. Nils Wilhelmsen var formann i «dekoren». Han gjorde ikke så mye selv, blandet litt glasurer og holdt et øye med produksjonen. Han var storrøyker på pipe. Han sendte ungguttene ut i gata for å lete etter sigarettneiper som han kunne putte i pipa. Tobakksmangelen var stor i de årene.

Rolf arbeidet i Ganns i fire år, til krigen var slutt. Etter det var han med faren på jobb noen måneder. Faren var da sluttet på sykkelfabrikken og drev for seg selv med maling og tapetsering.

DEKORATØR I FIGGJO KRAFTSELSKAP

Vi startet artikkelen med historien om Rolfs første arbeidsdag i Figgjo Kraftselskap AS. Første virksomhet på stedet der Figgjo AS ligger i dag, var et privat elektrisitetsverk fra 1918. Det ble overtatt av Høyland Elektrisitetsverk og nedlagt i 1936. Harald Lima og Sigurd Figved så da mulighetene i kraftverket. De kjøpte verket med den betingelsen at de ikke kunne selge den elektriske kraften, de måtte bruke den til en eller annen form for produksjon. Det ble krig i landet før de kom i gang. I 1941 startet de med å lage keramikk. Råvaren hentet de i leirtaket på Åsland i Time. Der hadde det vært panneverk, produksjon av teglpanner, på 1800-tallet. Det var til denne vesle keramiske bedriften Rolf kom i desember 1945.

Rolf fikk jobben med å lage striper og enkel dekor på boller, fat og enkle serviser i grov keramikk. På den tid hentet Kristoffer Hetland leira fra Åsland med hest og hevdekkerre. Produksjonen var ikke større enn at det gikk greit.

Det begynte virkelig i det små. Det ble bygd to elektriske kammerovner vinteren 1941-42. De stod i den gamle kraftverksbygningen som også produserte energien til ovnene. Den første delen av fabrikkbygningen ble bygd i årene 1942 til 1945, og i dette huset ble det bygd den tunnelovnen om Rolf forteller om fra sin første arbeidsdag.

Under og rett etter krigen var det selgers marked. Folk manglet de meste, og det var lett å selge varene. Keramikken fra Figgjo var enkel: Fat, skåler, vaser, askebeger og tallerker. Noe ble dreidd, andre ting ble

støpt. Men de laget også tekanner og enkle frokostserviser i brun keramikk.¹ «*Dei som gifta seg i desse åra blei oversvømde i keramikk*» sier Rolf.

Som nyansatt i 1945 ble Rolf satt til å dekorere keramikken. Det betød ofte å sitte med kavaletten og tegne striper på keramikken. Men de som hadde talent fikk etter hvert flere oppgaver. Rolf var av dem som snart begynte å tegne dekorasjoner til keramikken. Og da Figgjo i 1947 bestemmer seg for å gå over til fajanseproduksjon, betød det nye utfordringer for den tegneglade dekoratøren.

Figgjo Fajanse AS i 1954. Den største delen av fabrikkbygningene, i vinkel, er fortsatt en del av bygningsmassen i dag. Men mye av det som her er elv, er forlengst blitt byggegrunn og parkeringsplass. Rolf Frøyland kjørte arbeidsbuss fra Høyland i 1954 og på fotografiet er det flere busser.
Foto: Widerøe Flyfoto, IKA Sandnes kommune

FRA DEKORATØR TIL FORMANN I FIGGJO FAJANSE A/S

Bedriften skiftet i 1949 navn til Figgjo Fajanse A/S. Det markerte at de la om til fajanseproduksjon. Da kunne de produsere for et stort, norsk marked som ønsket seg rimelige hverdagserviser. Rett etter krigen var det fortsatt stor varemangel, og det ble tilbudt varer med høyst varierende kvalitet. Hva slags serviser skulle Figgjo satse på de første årene? Skulle de produsere enkle, rimelige serviser eller dyrere kvaliteter med mer utfordrende design? Keramikeren Ragnar Grimrud var bedriftens disponent og kunstneriske leder fra 1946. Han hadde hatt ett års erfaring med fajanseproduksjon i Egersund på 1930-tallet. Harald Lima var direktør, og disse to hadde ansvar for at bedriften leverte serviser som falt i smak og ble solgt til så mange at bedriften fikk utvikle seg.

Det var begrenset produksjonskapasiteten på Figgjo, og dermed ikke mulig å produsere flere modeller samtidig. I tillegg var fabrikken en nybegynner i storskala industriproduksjon, salgsopplegg og forretningsdrift. De ansatte hadde liten eller ingen erfaring med industriproduksjon. Den første servisemodellen til Figgjo fikk navnet *Perlekant*. Det ble levert med mange ulike dekorasjoner som *Gro* og *Turi*. Flere av disse har konturer i motivet som er stemplet på med gummistempel, og så er fargen fylt inn med pensel for hånd. Dette var en underglasurdekor og slik sett svært holdbar. Men Grimrud mente at disse dekorasjonene var lite raffinerte i uttrykket og derfor bare «brukbart for litt billigere varer». Dette enkle uttrykket på det første seriset var med andre ord bevisst valgt. Det gjelder i alle fall form og dekor, om ikke kvaliteten på utførelsen.

Rolf husker godt overgangen fra grov keramikk til fajanse. Han gledet seg over å dekorere på hvitt gods. Som dekoratør satt han og la penselstrøk med farge inn i omrisset fra gummitempelet. «*Stas når me fekk kvite, tynnare gods. Nå er me samene med dei store; og når me fekk kjøperoser, med gull - det var stas....*», minnes Rolf.

Men servicet Perlekant ble også tilbudt med en mer avanserte dekorere. Et av disse er *Høysommer*. Det var den første overglasurdekoren laget med skyvebilder som Figgjo produserte. Et skyvebilde er en illustrasjon trykket på papir. Når papiret legges i vann, løsner bildet og kan legges over på koppen eller tallerken som skal dekoreres. På denne tiden kjøpte Figgjo disse bildene fra fabrikker i sentral Europa, helst Tyskland. Dette var standard dekorbilder som ble laget i store mengder. Slik sett kunne samme dekor brukes av flere fabriker. *Høysommer* har naturalistiske blomstermønster i blått, rødt og grønt og denne dekoren avbildet naturen langt mer direkte enn gummitempel som Gro f.eks. *Høysommer* var trolig for avansert for det enkle servicet Perlekant, men ble så populært at det også ble brukt på den neste, mer avanserte servicemodellen, skriver Kjetil Fallan i sin doktorgradsavhandling om Figgjo AS (2007). Og det solgte godt, selvom det var blant de dyreste dekorene.

Utover 1950-tallet vokste bedriften til opp mot 350 ansatte. Da var det 25 – 30 på dekoravdeling der Rolf arbeidet. Her var det flest kvinner og kun 4 – 5 menn. Aina Stangeland var formann på dekoravdelingen i de første årene. Rolf utmerket seg blant dekoratørene,

og da hun giftet seg og flyttet til Canada midt på 1950-tallet, var det Rolf som overtok formannsjobben.

Å være formann for dekoravdelinga innebar å ha oppsyn med at servicene fikk den kvaliteten designeren hadde bestemt. Rolf gikk mye i produksjonslokalene og rettleidet de som malte og la på skyvebilder. Som formann hadde han også personalansvar og hjalp de mange unge arbeidstakerne tilrette i bedriften.

Det var også mulig for dekoratørene å komme med forslag til nye mønster og dekorere. De kunne prøve ut ideer på papir eller direkte på kopp eller fat. Så Rolf noe han mente var en god ide, så fulgte han det opp.

Som formann og designer var det også viktig at han lærte og så hva som ble gjort i andre fajanse- og porselensbedrifter. Så Rolf reiste, sammen med andre i bedriften, på bedriftsmesser i utlandet. Den årlige messa i Frankfurt am Mein, Tyskland, var den viktigste.

STUDIER I ENGLAND

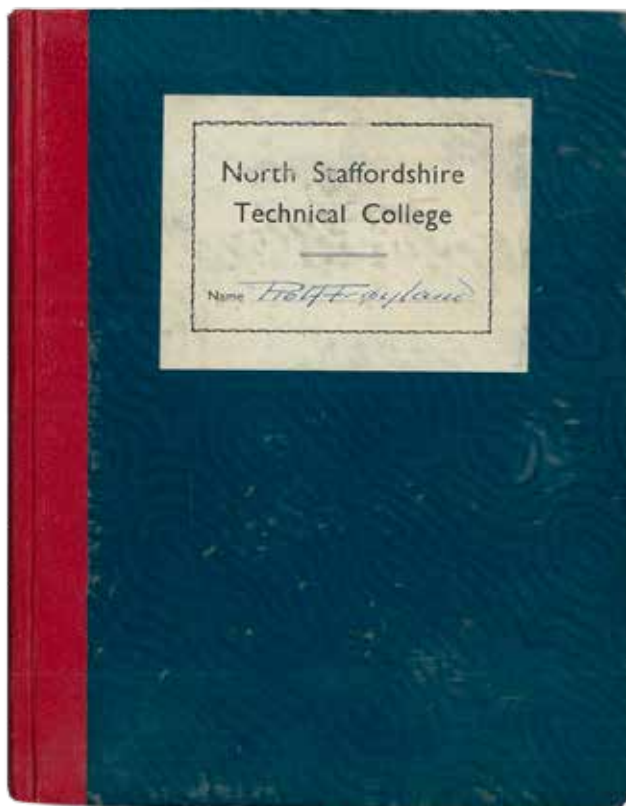
Ledelsen i Figgjo så nok at Rolf hadde mye å bidra med som designer av dekorere til servicene. I 1957 fikk han tegne dekoren *Høstløv* på Ragnar Grimsruds nye, og svært moderne, modell *700 Akershus*. Det viser at Ragnar Grimsrud hadde tro på denne dekoratøren. Året etterpå fikk Rolf mulighet til ett års studie i England, i byen Stoke-on-Trent. Her var det mange og kjente keramiske bedrifter som Wegdewood og Minton. Figgjo Fajanse benyttet seg tidlig av kompetansen fra miljøet her. Engelskmannen Stanley Hind ble brukt som konsulent på Figgjo over flere år fra 1951 og utover. Han ga råd om alle deler av produksjonen. Han fortalte nok

også om North Staffordshire College of Art. Det var en mulighet til utdanning som Rolf hadde lyst til å ta imot. Bedriften betalte for ett skoleår her. Rolf grudde seg, bl.a. fordi han ikke kunne engelsk. Men han fikk mulighet til å lære litt språk før han dro. En av lederne på Figgjo var danske Kjølsten. Han kunne engelsk og bygde seg hus på den tid. Han sa til Rolf at «*du blir med meg og hjelper til om kveldene, så snakke me engelsk.*» Slik lærte han et minimum av språket.

Rolf reiste med englandsbåten «Leda» fra Stavanger til Newcastle og tog videre til Stoke-on-Trent. Bedriften hadde ordnet med hotell den første tiden. Etterhvert fikk han hybel sammen med tre studiekamerater fra Irland, Skottland og England. Det var ingen andre norske på skolen det året. Språket gjorde skolegangen tung, men hans fordel var at han kunne mye av faget, mens de andre studentene ofte kom rett fra skolebenken. Slik hjalp de hverandre. Noen av studieøkene hans ligger i Figgjo-arkivet. Her er det sirlig førte notater på engelsk. «*Han frå Irland, me budde saman, han skreiv ein del og lærte meg. Eg skreiv av etter han.*» Studiet omfattet mange sider av keramisk produksjon: forming, dekor, brenning. Rolf minnes med glede at han modellerte figuren «Gåsepiken». Den var med i en reportasje på engelsk fjernsyn det året.

Etter han kom tilbake til Figgjo fortsatte han som formann for dekoravdelinga ei stund, men fikk nokså snart stilling som designer. Fra nå av var tegneblokka og blyanten det viktigste arbeidsutstyret. I 1960 ble også Turi Gramstad Oliver tilsatt som designer. De to delte kontor i de 20 årene Turi var på Figgjo, og hadde

Ragnar Grimsrud som sin sjef. Han var disponent og den ubestridte kunstneriske lederen i bedriften. Det var et godt samarbeid i dette fagmiljøet – mye ble avgjort gjennom uformelle samtaler på kontoret om morgenen.

*Notatboka fra studiene i England 1957 -58.
Foto: Jærmuseet, Privatarkiv Figgjo Fajanse AS*

NYE UTFORDRINGER ETTER 1960

Figgjo har vært i stadig omstilling. I 1960 ble det fri import av serviser, noe som gjorde at konkurransen ble stadig større. Figgjo satset da på nye kvaliteter som vitroporselen, og de satset stort på et nytt marked: storhusholdning som kafeteria, hoteller, institusjoner. På 1960-tallet ble Figgjo kjent for Grimsruds serie 3500 beregnet for storhusholdning. Mange av servisene i denne modellen har en bord trykket som direktetrykk i en bredde av 11 mm. Flere designet disse bordene, men Rolf ble etterhvert den som mestret dette spesielt godt. «*Rolf danser polka på 11 mm*», sa Ragnar Grimsrud.

Elles var det etterhvert spesialdekorene som ble Rolfs særlige arbeidsområde. Når kundene kom og skulle ha sin egen dekor, måtte han lytte til ønskene og tegne forslag. Noen ganger kunne det gå greit å bli enige, andre ganger gikk forslagene fram og tilbake flere ganger. Da ble det også laget film, trykket og brent på serviset for at kunden kunne få prøvet ut farge og ulike dekorvarianter.

Fra 1.1.1968 var Figgjo Fajanse – Stavangerflint en realitet. Denne bedriften hadde 480 ansatte i 1973, og det ble produsert både på Figgjo og i Stavanger. For Rolf Frøyland betød det at han i disse årene også tegnet endel dekor til serviser som ble produsert i Stavanger. Arbeidsmåtene i den nye bedriften ble også anderledes. Nå ble det faste produksjonsmøter der lederne møttes og drøftet hvilke serviser og produkter en skulle satse på og hva som skulle ut av produksjonen. «Salgsfolkene hadde mye å si» er en vanlig kommentar

I utstillingslokalet til Figgjo A/S: Rolf Frøyland, Jørg Løve-Nielsen, Olav Slettedal, Eigil Rettedal.

Foto: Jærmuseet, Fotosamling Figgjo AS, Johan Knutsen

både fra Rolf og Turi. Det var viktig for bedriften å treffe markedet, få solgt servisene.

FIGGJO SOM ARBEIDSPASS

Rolf har bare godord å komme med når han skal fortelle om Figgjo som arbeidsplass. «*Eg har vore så svinheldige. Eg har fått levd med hobbyen min. På Figgjo har eg hatt det så godt, kunne ikkje hatt det bedre.*» Det har vært en god arbeidsplass også for familien som etterhvert vokste rundt Rolf. Han giftet seg med Åsa i 1951, og de fikk to gutter, Trond og Ragnvald.

Når det gjelder det sosiale livet på Figgjo er det spesielt juletefestene i de årene barna var små, han trekker fram. Rolf engasjerte seg i forberedelsene. Festen ble holdt i tredje etasje. Der ryddet de fabrikk-

lokalet og satte inn juletre og bygde scene. Rolf pyntet scenen ved å male julenisser på huntonittplater som kulisser. Maskinene ble dekket med papir – og her var det også plass til en og annen av Rolf sine nisser. I disse årene på 1960-tallet, var barnetimeonkelen i NRK Helge Sverre Nesheim en populær gjest på flere av juletreffestene. Han inviterte barna opp på scenen hvor han stilte dem spørsmål og snakket med dem. Og så kom nissen med poser til barna. Han Aslak i Vakta var nisse fordi han var god til å synge og danse. Han hadde ei tre-tå som laget ekstra spenning for de små i dansen med sekken.

Arbeidstida endra seg gjennom de mange årene. Fra 10-timers dag til 7,5 timer: *«Når me begynte å gå hjem klokka tre, då var me jo såvidt komt på arbeid...»* I de første årene hadde de en kort frokostpause. En gang i blant var det andakt, organisert av en av de ansatte. Etterat det ble bygd kantine kunne de som ikke gikk hjem, få kjøpe seg middag. De satt ved faste border og menyen var også rimelig fast fra uke til uke. Fisk på mandag, kjøtt på tirsdag. Rolf minnes menyen med steikte pølser og grønne erter som den beste. Så var det oftest ei suppe og noen ganger grøt til dessert, som sviskegrøt. Ikke alle var like fornøyde med maten. En dag da det stod lapskaus på menyen var det en av de som likte å drive litt gjøn som reiste seg og sa: *«Dokker trengje ikkje å leida. Eg har funne kjødet».*

... OG SÅ BLE DETTE ROLFS HISTORIE ...

Gjennom årene var det flere ganger tanker om å etablere et bedriftsmuseum på Figgjo. Det ble drøftet på

1960-tallet uten at det skjedde mer. På slutten av 1980-årene var det igjen mange på Figgjo som mente at dette var historie som burde tas vare på. Dette var ei turbulent tid. Bedriften fikk Sandnes Sparebank sin Næringspris i 1988, men driften gikk ikke godt rent økonomisk. Lima-familien hadde vært den stabile kraften i Figgjo gjennom 50 år, men nå så de på mulighetene for å selge seg ut. I den situasjonen var det de ansatte som ivret for å etablere et bedriftsmuseum, noe håndfast som kunne vise hva bedriften hadde skapt. Både Turi og Rolf var aktivt med for å komme igang. De fikk gehør for ideen og samlet serviser som stod rundt omkring på bedriften. Bedriftsmuseet ble åpnet i 1990, få år før Rolf ble pensjonist. Bedriftsmuseet har i dag en fast utstilling i tilknytning til fabrikkutsalget.

I januar 2012 inngikk bedriften en avtale med Jærmuseet. Den innebærer at de historiske samlingene i bedriftsmuseet, sammen med fotomateriale og det historiske bedriftsarkivet er gitt til Jærmuseet. For oss i museet betyr det at vi har brukt dette året på å registrere og pakke de historiske samlingene. For å kunne gjøre dette trenger vi hjelp av bedriftens nåværende og tidligere ansatte. Da har det ikke vært vanskelig å spørre Rolf Frøyland om hjelp. Han var hjulpet oss med å identifisere egne og andres dekorasjoner. Og han har tålmodig forklart oss de mer tekniske sidene ved det å dekorere på fajanse.

Vignetten på undersiden av delene til serviset «Nordfjord».

Foto: Jærmuseet

DEKOR: ROLF FRØYLAND

Gjennom årene har Figgjo AS tatt sine veivalg når det gjelder målgruppene for produktene sine. De første serviser og gjenstander var tiltenkt husholdningsmarkedet. Privatkunder i hele Norges land og senere også i utlandet likte produktene og kjøpte disse. Men allerede på slutten av 1950-tallet tenkte man videre enn det og ønsket å utvide kundekretsen. Figgjo begynte å utvikle en ny masse – vitroporselen, som er mer bestandig enn fajanse. I 1962 ble 3500-serien lansert, som var tilpasset storkunder som kafeer og hoteller.

I de følgende årene satset Figgjo både på privat- og storkusholdningsmarkedet. Samtidig ble det flere ganger drøftet internt i bedriften hva man ville satse på, hvor man ville hen.

Det ble lansert og produsert serviser for privathusholdninger. Storkusholdninger, som kafeer, restauranter og andre institusjoner kunne velge mellom standarddesign for storkusholdningsserviser eller bestille spesialdesign for akkurat sin bedrift.

Rolf Frøyland, som jobbet nesten 50 år i bedriften, designet dekorer for alle typer produkter Figgjo lanserte. Blant produktene han dekorerte finner vi både serviser til privathusholdninger, standarddesign til storkusholdninger og ikke minst spesialbestillinger fra firmakunder. I denne delen av artikkelen vil vi presentere et utvalg av Rolf Frøyland sine dekorer. Her har vi valgt produkter fra hele bredden av hans virke.

DEKOR «GRO»

Serviset «Gro» på modellen «Perlekant» er et av de første dekorene som Rolf Frøyland laget. Han designet denne dekoren sammen med den daværende formannen i dekoravdelingen, Aini Stangeland. Sammen med dekoren «Turi» er «Gro» i 1950 det første steintøyserviset som Figgjo Fajanse AS produserte. Servisene må ha gått ut av produksjonen før 1955, siden ingen av de er tatt med i katalogen i dette året.

Modellen «Perlekant», som ble formgitt av Ragnar Grimsrud, kjennetegnes av en smal rillekant ytterst på tallerken. Dekoren «Gro» har to gule striper på innsiden av rillekanten / øvre kanten til koppen. Ellers kjennetegnes dekoren av et blomstermotiv. Konturene er svarte, mens de blomstene er grønne og røde.

Det var en utfordring å få alle blomstene til å se like ut, alle dekoratørene hadde sin egen strek. Derfor ble det valgt å bruke gummistempel til konturene. Så var det enklere å male bladene og kronbladene til blomstene på samme måte.

Dekoren ble lagt som underglasur, dvs. at dekoren er påført produktet før glasuren. Gjennom denne prosessen blir dekoren mer holdbar.

Frokosttallerken i dekor «Gro».

Foto: Jærmuseet

Terrin i dekoren «Høstløn».

Foto: Jærmuseet, Fotosamling Figgjo AS

Dessertskål i dekoren «Symfoni». Foto: Jærmuseet

Terrin i dekoren «Pompei». Foto: Jærmuseet

DEKOR «HØSTLØV»

I 1956 designet Rolf Frøyland dekoren til serviset «Høstløv». Dekoren viser stiliserte blader i forskjellige farger. Serviset fantes i to grunnfarger – gul og grågrønn.

Dekoren ble lansert på modellen 700, også kalt «Akershus», designet av Ragnar Grimsrud. Denne modellen var nokså spesiell fordi tallerkene hadde en avlang form istedenfor den vanlige runde, dreieskivevennlige formen, som var vanlig for keramikk. Denne formen var vanskelig å lage.

Produksjonen av serviset «Høstløv» var nokså avansert og omfattet mange prosesser. Brenningen foregikk i tre etapper. Først måtte det ferdige godset brennes. Etterpå ble det sprøytet farget leire på servisdelenene. Her etter fulgte den neste brenneetappen. Det å sprøyte farget leire på servisdelenene gjør nevnte serviset til en etterfølger av dekorene «Grete» og «Sissel». I neste arbeidsskritt ble motivet til dekoren «Høstløv» trykket utenpå med silketrykk på den ferdig brente glasuren. Denne teknikken kaller man for overglasur. Sist fulgte den tredje og siste brenningen før produktet var ferdig. Med sine tre omganger i ovnen samt sprøyting av leire og silketrykk var produksjonen av serviset «Høstløv» både en arbeids- og ikke minst tidskrevende affære.

Designhistoriker Kjetil Fallan anser serviset «Høstløv» som veldig ukonvensjonelt. «Både designstrategien, modelldesignen og dekordesignen av produktet var nyskapende, i så stor grad at man kan si det var en overdådighet i nyhet og moderne estetikk.»²

Dekoren ble lansert rundt årsskiftet 1956/1957. Men allerede i slutten av 1959 ble den tatt ut av produksjon.³

DEKOR «SYMFONI»

Dekoren «Symfoni», designet av Rolf Frøyland. Denne dekoren ble laget for modellen «Nordkapp», som ble formgitt av Ragnar Grimsrud. Modellen «Nordkapp» kjennetegnes gjennom en smal rillekant. «Symfoni» er et «rolig dekor i grågrønt med glansgullrand.»⁴

Dekoren ble laget som skyvebilder. Disse ble trykket på Figgjos eget verksted.

Dekoren «Symfoni» ble både lansert som kaffe- og middagsservise i 1965 og ble utmeldt av produksjonen i 1973. Serviset var en av Figgjo Fajanse AS / Stavangerflint sine bestselgere i denne tiden.

DEKOR «POMPEI»

Dekoren «Pompei» ble designet av Rolf Frøyland. Modellen het «Omega», utviklet av Jørg Løve-Nielsen sammen med Ragnar Grimsrud.

Serviset ble holdt i brune farger. Flatvarene var lyse med brun kant og stiliserte blader som dekor. Hullvarene var bare brune, her var det bare lokkene som ble dekorert.

Dekoreringen av serviset foregikk i dreieriet. Her ble den brune kanten sprøytet på tallerkenen og dekoren ble malt direkte på rå leire med brun slippfarge. Delene i serviset «Pompei» ble laget i en spesiell masse, som ble kalt «kordieritt». I keramikkindustrien er «kordieritt» en fellesbetegnelse for materialer som inneholder en vesentlig andel av kristallfasen kordieritt, $2\text{MgO} \cdot 2\text{Al}_2\text{O}_3 \cdot 5\text{SiO}_2$. Produkter i dette materialet

	<h1>„Nordfjord”</h1>
<p>Design: Rolf Frøyland Form: J. Løve-Nielsen</p>	
	
<p>As each item is handcrafted, not all items will be alike, each will have its individual touch. NORDFJORD an oven to table-line with matching pcs. in breakfast, tea-, coffee- and dinnerware in fine earthenware.</p>	<p>DEKORATION: HÅNDELAGT, DETRIBENT, FROST SLIP, 100% KAKO FROST</p> <p>FIGGJO FANJANE - STAVANGERFLINT AS</p> <p>DEALER:</p>

Reklamebrosjyre for serviset «Nordfjord» frå Figgjo Fajanse AS

Foto: Jærmuseet, Privatarkiv Figgjo AS

er beregnet til å brukes i stekeovnen og på kokeplaten. Dekoren «Pompei» ble lansert i 1973. Den solgte godt, særlig i utlandet.

DEKOR «NORDFJORD»

Dekoren «Nordfjord» er et typisk 1970-talls dekor, designet av Rolf Frøyland. Dekoren ble brukt på modellene «Bråsteine» og «Omega», utformet av Ragnar Grimsrud og Jørg Løve-Nielsen.

Dekoren kjennetegnes av et bildedekor med stiliserte blomster i brunt og blått. Inn forbi kanten av servisdelen er det en bred brun stripe.

Modellene ble laget av grå sprøytet masse. Den brune fargen til dekoren ble trykket på servisdelen, mens den koboltblåfargen ble håndmalt. Stripene ble også håndmalt.

Dekoren ble satt produksjon i 1975.

DEKOR «ANITRA»

Dekoren «Anitra», som var designet av Rolf Frøyland, ble lansert på modellen Omega av formgiverne Jørg Løve-Nielsen og Ragnar Grimsrud.

Serviset har en grå grunntone. Denne fargen ble sprøytet på modellen med grå slip. Dekoren viser blå og rød blomster som kan minne om en eng. Figgjo reklamerte også for serviset med ordene «Glad og humørvekkende flintservise...»⁵ Til å begynne på ble dekoren plassert uten på den glaserten gjenstanden. Senere ble dekoren påført før glaseringen. Denne overgangen fra overglasur til underglasur skyldes sannsynligvis med den voksende bruken av oppvaskmaskiner i denne tiden.

Serviset ble solgt middag- og frokostservise og hadde i tillegg ildfaste deler.

Kopp og asjett i dekoren «Anitra». Foto: Jærmuseet

Serviset ble lansert i midten av 1975 og gikk ut av produksjonen ved årsskifte 1985/1986.

DEKORENE «BEKKEBLOM» OG «FIOL»

Dekorene «Bekkeblom» og «Fiol» var de første dekorene for privathusholdninger som ble laget i vitroporselen. Begge ble lansert samtidig på markedet og har en lignende stil. Derfor presenteres dekorene i samme avsnitt.

Dekoren «Bekkeblom» har som navnet tilsier denne blomsten som motiv. Det er stort sett tegnet to blomster på en lang stengel. Dekoren ble lansert på modell «Nidaros», som var utviklet av Jørg Løve-Nielsen. Dekoren «Bekkeblom» var en del av Figgjo AS sitt husholdningsprogram fra 1979 til årsskiftet 1988/1989.

Dekoren «Fiol» har også blomsten med samme navn som motiv. Det slynger seg rundt kopper og tallerken. Dekoren «Fiol» ble også lansert på modell «Nidaros». Dekoren var litt mindre populær enn «Bek-

keblom». Den var i Figgjo AS sitt husholdningsprogram fra 1979 til det ble utmeldt i 1982. Det kom igjen inn i programmet i 1985. 1988 ble sortimentet redusert, for å gå ut endelig i 1989.

Skyvebildene til serviset «Fiol» ble laget hos firmaet Depro i Tyskland og påført servisdelenene på Figgjo. Etterpå ble disse glasert for å gjøre disse slitesterke i bruk og oppvask.

Serviser i begge dekorene ble levert i vitroporselen. Råstoffene i denne varianten av porselen avviker ikke mye fra vanlig porselen. Det er gjennom tilsetning av forskjellige stoffer varene kan brennes i lavere temperatur uten at kvaliteten blir forminsknet. Tilsetningsstoffet til servisene «Fiol» og «Bekkeblom» var korund.

På baksiden av smørebrikken i serviset «Bekkeblom» skryter Figgjo AS av dette: «Figgjo – Stavanger tilbyr Dem nå husholdningsservise produsert i Vitroporselen med Korund. Dette er en porselens kvalitet som er tettbrent og har en meget slitesterk glasur. Men et nytt materiale er ikke nok. Bak utformingen av hver del ligger kravet til oppfyllelse av både de funksjonelle og estetiske kvaliteter. Servisene er laget for daglig bruk - er derfor robuste og tåler hardhendt behandling. Underglasurdekor. Oppvaskmaskinsikker. Ingen fare for glasursprekk. Bly- og syresikker.»

På begge servisene er merket V555 på undersiden. Dette merket ble gitt av den norske Varefakta-Komiteen. Merket var anerkjent på nasjonalt plan og betydde:

V = Vitroporselen

5 = Ingen fare for glasursprekk

*Reklamefotografi for serviset «Fiol».
Foto: Jærmuseet, Fotosamling Figgjo AS*

*Dekorene «Bekkeblom» og «Fiol» på koppene til modellen
«Nidaros». Foto: Jærmuseet*

5 = tåler alle matretter
5 = tåler oppvaskmaskin

I tillegg til den varemerkingen, var produktet bly- og kadmiumsikker.⁶

VERA GRØNN / VERA BRUN

Dekoren «Vera» ble designet av Rolf Frøyland for modellen 3500 fra Ragnar Grimsrud. Dekoren ble levert i to fargevarianter grønn og brun.

*Reklamefotografi for Vera brun.
Foto: Jærmuseet, Fotosamling Figgjo AS*

Dekoren består på begge variantene av en mørk tynn stripe ytters på tallerken/ nederst på koppen, en bred stripe inn forbi der/ over den og en veldig tynn stripe på innsiden av dekoren til tallerken /øverst på koppen.

Serviset er laget av vitroporselen, som er et veldig tettbrent materiale. Sammen med glasuren har serviset fått varefaktakarakter V555. Mens grunnartiklene leveres i dekoren, ble kanner og andre tilbehørsartikler levert udekorert.

JUMBO – ET BARNESERVISE

Figgjo AS har produsert mange servise for barn som ble en suksess i åresvis. Her kan man nevne «Mons»,

designet av Turi Gramstad Oliver og servisen med figurene fra Torbjørn Egner. Men også Rolf Frøyland har vært involvert i produksjonen av serviser for barn. Et av disse er «Jumbo».

«Jumbo er en elefant som leker og har det gøy.»⁷ Serviset ble solgt som enkelt delene dyp tallerken, flat tallerken og krus, som samlet barnesett og som kopp og skål.

Skyvebildet ble laget på Figgjo sitt silketrykkverksted og trykket som overglasur på fajanse. I Jærmuseet sine samlinger finnes det to eksemplarer av tallerken i dekoren «Jumbo». En av tallerkene er nokså falmet. Det viser inntoget av nye måter å behandle steintøy på. Tidligere ble alt vasket opp for hånd med nokså milde

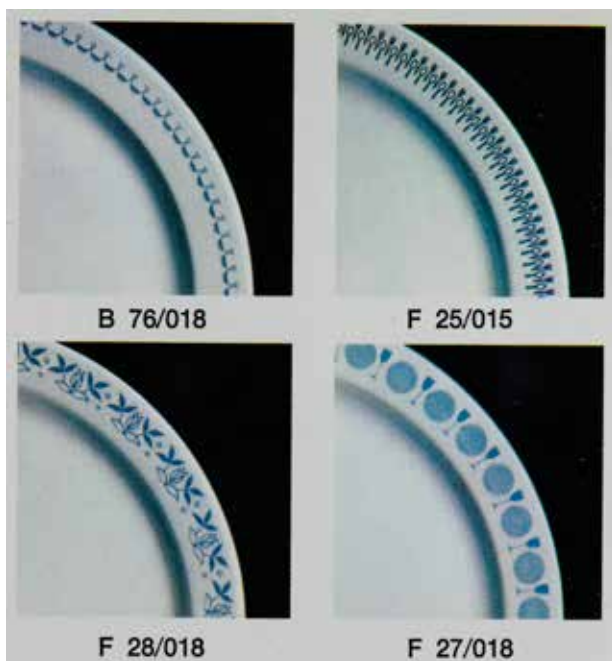

*Bilder viser to like tallerkener av barneserviset "Jumbo". Det er lett å se at disse tallerkene ble helt forskjellig behandlet. Antakelig ble tallerken til høyre vasket i oppvaskmaskin mange ganger slik at fargene falmet.
Foto: Jærmuseet.*

såper, etter hvert ble oppvaskmaskinen tatt i bruk med oppvaskmidler som var for sterke for fargene. Denne utfordringen ble løst ved å bruke andre farger, og gå over til å brenne glasur etter påføringen av dekoren.

F25/015 – BORDENE

I 1962 lanserte Figgjo Fajanse AS det første kafeteria- og hotellservise i vitroporselen. Servisene for hotellene og kafeterier måtte være slitesterke, mulig å vaske

Border designet for 3500-serien/Hotell China. Bokstaven B står for Hermann Bongard, bokstaven F står for Rolf Frøyland. Utsnitt av brosjyre.

Foto: Jærmuseet, Privatarbiv Figgjo Fajanse AS

i oppvaskmaskin og ikke plasskrevende i skapene. For dette formålet utviklet Ragnar Grimrud modellen som ble kalt 3500-serien eller Hotel China. Denne serien fikk i 1969 utmerkelsen «Merke for god design» fra Norsk designcentrum.

Dekoren for de første servisene ble laget av Hermann Bongard og Rolf Frøyland. Dekoren med navnet F25/015 var den første dekoren som ble lansert. Dette skjedde i 1962. I 1991 var denne dekoren fremdeles i produksjon. Helt i begynnelsen fantes det fem border. Servisene kunne i tillegg leveres med vignett, et kjennemerke eller logo til institusjonen som skulle bruke serviset.

Dekoren F25/015 er veldig enkel med stiliserte gafler og skjærer. Ved siden av å være den første dekoren, ble denne dekoren også en av de mest solgte på 1960-tallet.

Reklamefotografi for standardborden F25/015.

Foto: Jærmuseet, Fotosamling Figgjo AS

Utfordringen med bordene til tallerkene er den bredden det var teknisk mulig å trykke på. Den er på 11-12 mm, som ikke er mye plass å boltre seg på kunstnerisk. Men Rolf Frøyland var en kunstner på dette. Han danset «sin ballett på en 12 mm bred tallerkenkant», som det het i en informasjonsbrojyre fra 1970.⁸

Den første standardborden fra 1962 ble fulgt av flere som kundene kunne bestille. Disse fikk en av initialene fra designeren som kjennetegn samt et tall. Så alle standardborden begynner med R eller F er fra Rolf Frøyland, og det var de fleste.

SPESIALDESIGN

Ved siden av standardbordene kunne kundene bestille sine egne design. Ofte kom kundene med nokså lite

nøyaktige forstillinger om hva slags dekor de tenkte seg. Ut av den informasjonen designerne fikk, utviklet de forslag. På 1960- og 1970-tallet var det oftest Rolf Frøyland som stod for designene av spesialbordene og vignettene til kundene.

MINNEKRUS TIL FORSVARET

Året var 1967 da disponenten for Glassmagasinet Johan Thomsen A/S i Bergen fikk en idé. Han ville gjerne ha en gave med seg til de norske Shetlandseilerne som skulle feire 25-års-jubileet for krigens slutt på den skottske øya. Dette var begynnelsen på en produksjon av mange slike minnegjenstander. Fram til 1979 var det 250.000 minnekrus, plaketter, askebelegere og skjold med nesten 500 forskjellige våpenem-

*Her vises det et utvalg av fire av de mange minnekrusene som ble designet av Rolf Frøyland. Fra venstre: minnekrus for Sørlandets sjøforsvarsdistrikt Kristiansand, minnekrus for båten G. O. Sars, minnekrus for Sjøkrigsskolen og minnekrus for Varanger bataljon.
Foto: Jærmuseet*

*Besøk av Figgjo AS i anledning 250.000 solgte minnekrus hos forhandler Thomsen i Bergen i 1979, f.v. Sigurd Jensen, Sigurd Austrått, Rolf Frøyland og Harald Thomsen.
Foto: Jærmuseet, Fotosamling Figgjo AS, Arne Nilsen*

blem. Det var Rolf Frøyland som tegnet nesten alle av disse minnekrusene o.l. Det var Glassmagasinet Johan Thomsen A/S som bestilte disse, og solgte disse videre til forskjellige avdelinger innen Forsvaret, Marinen, Hæren, Heimevernet, Flyvåpenet og Kystartilleriet.⁹

SERVISET TIL SAS ROYAL ATLANTIC HOTEL I STAVANGER

I begynnelsen av 1980-tallet hadde hotel Atlantic i Stavanger behov for et nytt servise. Ved tidligere bestillinger valgte man leverandører fra utlandet. Men nå, når Figgjo AS har blitt en stor leverandør på storkjøkkenmarkedet, valgte man en lokal produsent.

Som designeren for dette spesialserviset ble Rolf Frøyland valgt. Direktøren til hotellet, Per Løfsted, had-

de konkrete forestillinger om hva han ønsket. Dekoren skulle være litt mindre høytidelig. Han ønsket seg blomster, som muntret gjestene opp om morgenen. For bankettene skulle dekomen være litt mer dempet og blomstene skulle være blå. Rolf Frøyland leverte som vanlig flere utkast. Til slutt ble man enige om en dekor med rosa og hvite blomster som minner om hvitveis, kalt «Fjellblomst» til frokost og en lignende dekor med blå blomster, kalt «Blå blomst» til litt mer formelle tilstelninger.

Dekoren «Fjellblomst» ble mellom høsten 1982 og høsten 1986 levert i 13 314 deler til hotellet, dekomen «Blå blomst» ble levert i 20 026 deler i samme tidsperiode.¹⁰

*Fotografi av serviset «Fjellblomst» for SAS Royal Atlantic Hotel i Stavanger. Bildet ble brukt i en reklamebrosjyre og er tatt i restauranten til hotellet, «Mortenpumpen».
Foto: Jærmuseet, Fotosamling Figgjo AS*

Det ble valgt vitroporselen fra modellen 1300-3200. Denne serien virker litt mer elegant en de berømte stablekoppene i modellen 3500.

Som mange andre bestillinger fra storkunder ble serviset produsert i vitroporselen med korund, som er et sterkt og tettbrent materiale. Serviset ble dekorert før den blir glasert. Dette gjør storhusholdningsservisene slitesterke og mulig å bruke i mange år, uten at dekoren mister sin farge.

I følge Rogalands Avis sin journalist, var SAS Royal Atlantic Hotel fornøyd med leveringen.¹¹

SERVISET TIL S/S NORWAY

I 1980 var S/S «Norway» med 2 400 passasjerer verdens største cruiseskip. Serviset på dette skipet ble produsert på Figgjo og designet av Rolf Frøyland.

*Reklamefotografi av serviset til S/S Norway.
Foto: Jærmuseet, Fotosamling Figgjo AS*

Også her ble det laget en del utkast. Disse ble diskutert med eieren av skipet, Klosters rederiet, og skipets arkitekt, før det til slutt ble valgt et nokså enkelt servise til gjestene og et mer blomstrete servise til mannskapet.

I 1980 var bestillingen på 70.000 deler, som hadde en pris av 500.000 kroner. 70.000 deler var i 1980 ca. en ukes produksjon av Figgjo AS. Det høres ikke så mye ut, men siden Figgjo AS har produsert flere serviser til andre skip for samme rederiet, var hele oppdraget økonomisk lukrativ.

Serviset for passasjerene er lagt av vitroporselen med dekor i underglasur. Det er dekorert med en koboltblå stripe øverst på koppene og dessertskålene og ytterst på kanten av tallerkene. Like innenfor den blå stripen er det en stripe i «Old Gull», som er en gulfarge som ligner på gull.

Ved siden av dette serviset ble det også laget tre andre design som skulle brukes i lugarene, mannskapsmessa og offisersmessa.

En kuvert består av kopp, asjett, flat og dyp tallerken, dessertskål og suppeskål. For dette serviset valgte man å ikke ta alle modellene blant standardmodellen til Figgjo AS. Man bestemte seg derimot å lage tre spesialmodeller, en middagstallerken med en diameter på 26,5 cm, en noe annerledes formet kopp samt en dypere skål.

NOTER

¹¹ Fallan «Modern transformed. The domestication of industrial design culture in Norway, ca. 1940 - 1970», 2007:220. 2007:220

² Fallan 2007: 404-405:: «Both the design strategy, the model design, and the décor design of this product were remarkably novel – so much so that it might be seen as an excess in novelty and modern aesthetics.»

³ Se: Sirkulær til kundene, desember 1959.

⁴ Katalog til Figgjo Fajanse A/S, u.å.

⁵ Reklamebrosjyre til Figgjo Fajanse AS/Stavangerflint, u.å..

⁶ Brosjyre for servisene «Fiol» og «Bekkeblom».

⁷ Tekst til serviset i en brosjyre til Figgjo Fajanse AS, u.å.

⁸ «Dekk et nytt bord», Informasjon nr. 1 1970. Figgjo Fajanse – Stavangerflint A/S.

⁹ Dagen, 08.05.1979.

¹⁰ Arkivet etter Figgjo AS (AS 60)

¹¹ Rogalands Avis, u.å.